

Německo, 1933–1945

Karl Dietrich Bracher, Manfred Funke, Hans-Adolf Jacobsen (Hrsg.): Deutschland, 1933–1945. Studien zur Geschichte und Politik. Schriftenreihe. Band 314. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn 1993, 632 stran, ISBN 3-89331-185-8.

Publikace *Deutschland, 1933–1945* se zabývá temným obdobím německých dějin – nacistickým panstvím. Hitler se první – Výmarské – republiky zmocnil ve třicátých letech a vychytralým způsobem se snažil ovládnout téměř všechny společenské vrstvy. Měšťanstvu a starým elitám sliboval obrození starých říšských idejí, inscenoval národní usmíření, sliboval opětný vzestup Německa z „materiálního i duchovního zbláznění“. Kritičnost a skepse německého národa podlehly jeho vlasteneckým výzvám a plamenné propagandě. Série nečekaných zahraničněpolitických úspěchů udusila každý hlasitější protest proti teroru a nadvládě NSDAP. Pozůstatky císařského Německa byly zničeny a demokratické prvky i liberální „ctnosti“ Výmarské republiky byly brutálně potlačeny.

Této hitlerovské vlády se Němci nedokázali zbavit sami vlastními silami, konec musel přijít zvenčí. Rozbití Třetí říše spolu s odhalením nacistických lží a zločinů často doprovázely nejen pocity zoufalství, ale i hanby. Osmý květen 1945 nemohl být proto chápán jako „nulná hodina“,¹ ale pouze jako mezník. Budoucnost druhé německé republiky byla tedy zatěžkána obtížným břemenem.

Pád hitlerismu v roce 1945 pohřbil Třetí říši v sutinách a z těchto sutin se muselo hledat východisko pro poválečný vývoj v Německu. Minulost nezmizela, zůstala stále aktuálním tématem pro německé i světové historiky. Její vliv se projevuje i v současnosti v diskuzích o otázce německé účasti na mírových operacích OSN. Stále ještě působí stíny druhé světové války.

Poválečné období bylo výrazně poznamenáno studenou válkou, Německo bylo rozděleno, vznikly dva samostatné státy – Spolková republika Německo a Německá demokratická republika s komunistickou diktaturou. Teprve až v roce 1990 došlo k opětovnému sjednocení Německa.

Budoucí generace nelze sice svazovat minulostí, ale přesto je nutné ukazovat na příkladech politické diktatury, jak je cenná svoboda, jak je potřeba bránit demokratický právní stát. K tomu je nezbytné dobře chápat situaci a podmínky, za nichž se totalitní systém může prosadit. Znalost historie je dobrým podkladem pro správné chápání současnosti. Jen tak mohou být nejnovější dějiny dobrým pomocníkem v každé společnosti. O takový přístup se již pokusily dvě edice k dějinám Výmarské republiky a pak Třetí říše, vydané v osmdesátých letech, které vyvolaly živý zájem veřejnosti. Množství historické látky si vyžádalo koncentrování na určitá tematická těžiště a rozšiřování přísunu informací pro veřejnost, která se zajímá o historii.

Vydavatelé publikace *Deutschland, 1933–1945* usilovali o to, aby navázali na starší ověřené poznatky a přitom přišli s novými názory a otázkami. Doporučují používat tento svazek společně s edicí *Nationalsozialistische Diktatur, 1933–1945*, protože v tom případě je možné doplňovat tematiku, přezkoumávat jednotlivé směry, cesty a výsledky vědeckého výzkumu.

Publikace *Deutschland, 1933–1945* je rozčleněna do tří oddílů. První z nich obsahuje témata v časovém rozmezí od počátků fašistické diktatury k rozpoutání druhé světové války. Analyzuje např. vládní systém a ústavní struktury nacistického státu, SA a SS jako nástroje nacistického panství a úpadek práva a justice ve Třetí říši. Kořeny diskuze o tom, proč se soudnictví stalo krvavým nástrojem nacismu, sahají již do počátečního období existence Spolkové republiky Německo. „*Po zhroucení Třetí říše sice spojenci ukončili platnost nacistických zákonů, ale neuspěli při vybudování personálně nové justice... Hodně přitom záleželo právě na správném hodnocení nacistického režimu.*“²

Pozornost v této části publikace je věnována rovněž ekonomickým otázkám, hospodářské politice Třetí říše, sociální politice, ale i církvím, kolísajícím mezi přizpůsobením a odbojem. K dalším tematickým okruhům, na něž se zde soustředila pozornost autorů, patří věda a školství, umění, nacistická propaganda i německá zahraniční politika v letech 1933–1939.

Rasismus v podmínkách Třetí říše vedl od pronásledování k likvidaci menšin. „*Proces radikalizace rasistické politiky probíhal po etapách, přičemž přechod od jedné ke druhé byl podmíněn tím, že buď jedno mocenské centrum zpochybňovalo nadvládu jiného centra nad »rasově cizími« či jinak vyčleněnými skupinami, anebo pronikalo do sfér, které dosud nebyly obsazeny jiným nositelem moci..., a tak rozšiřovalo vlastní sféru vlivu.*“³ K tomu často posloužila zvláštní zplnomocnění a Hitlerovy rozkazy. Přitom Hitler zřídka přišel s vlastní iniciativou, ale vždy schválil radikálnější linii. V uvedených souvislostech je v publikaci analyzováno i postavení Židů ve Třetí říši.

Druhý oddíl publikace je věnován nacistické vládě za druhé světové války, úloze a postavení Wehrmachtu v nacistickém státě, hlavním rysem německého válečného hospodářství v letech 1939–1945. „*Do čtyř let mělo být německé hospodářství připraveno na válku... Diktátor věřil, že Německo s tímto hospodářstvím může začít válku o světovládu.*“⁴

Podrobně je zde též charakterizována německá okupační politika v západní, východní i jižní Evropě, používající útlak i kolaboraci. Kromě toho se tento oddíl zabývá i odbojem proti diktatuře, jeho hlavními směry, skupinami a rysy opozice vůči nacistickému systému. Jistě zajímavým dokreslením doby je srovnávání kolektivních názorů a postojů mezi Němci za války.⁵ Na jeho základě můžeme sledovat změny kolektivní mentality od doby prvních rychlých vítězství k době globalizace světového konfliktu.

Třetí oddíl podává obraz Třetí říše v zrcadle výzkumu, poukazuje na jednotlivé pozice a perspektivy, na způsoby interpretace dané tematiky a na kontroverzní problémy. Upozorňuje i na nutnost vypořádat se s minulostí. Německá zahraniční politika se s ní musí vyrovnávat prakticky od roku 1945 až do současnosti. Publikace zde též shrnuje hlavní znaky fašismu, nacismu i totalismu vůbec, rozebírá ideologie 20. století.

Zaínterovanému čtenáři dobře poslouží i bohatá bibliografie ke zvolené tematice a chronologický přehled dat z německé historie let 1933–1945.

Ivona Řezanková

¹ Viz Bracher, K. D., Funke, M., Jacobsen, H.-A. (Hrsg.): Deutschland, 1933–1945. Studien zur Geschichte und Politik. Schriftenreihe. Band 314. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn 1993, s. 9.

² Tamtéž, s. 74.

³ Tamtéž, s. 195.

⁴ Tamtéž, s. 357.

⁵ Viz tamtéž, s. 474.